

АЛЕКСАНДРА ТЕРЗИЋ*
СТЕФАН ДЕНДА
Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ
Београд

УДК 316.334.54:338.483

Прегледни рад
Примљен: 23.12.2018
Одобен: 29.01.2019
Страна: 519-532

ЕФЕКТИ ПРЕКОГРАНИЧНЕ САРАДЊЕ НА ПРОСТОРУ СРПСКОГ БАНАТА НА ТУРИСТИЧКИ РАЗВОЈ РЕГИОНА**

Сажетак. Бројне иницијативе за заједничку сарадњу на унапређењу како природне средине, на заштити културног наслеђа и промоцији туристичког развоја Баната у међународном контексту су евидентне. Обзиром да је Банат географски и историјски регион који припада трима државама, Румунији, Србији и Мађарској, вековима је представљао простор судара и сарадње различитих народа и култура. Овакав вид сарадње у новије време омогућен је првенствено појавом програма финансијске помоћи Европске уније, кроз развој прекограничних региона, а конкретно кроз такозвани ИПА програм прекограничне сарадње. Овај програм допринео је појави великог броја пројеката који су за циљ имали унапређење превасходно друштвеног и привредног развоја, а посебно ћемо се фокусирати на пројекте унапређења природних и културних ресурса на подручју Баната, и са њима у директној вези туристичког развоја овог подручја. Притом ћемо анализирати активности и ефекте спроведених пројеката и извршити процену њиховог значаја за туристички развој региона.

Кључне речи: пројекти, прекогранична сарадња, туризам, регионални развој

Увод

Савремени процеси интеграције Европе истичу улогу пограничних региона у оквиру националних територија, у функцији стварања међурегионалних и унутар-регионалних односа. По својој природи, прекогранична сарадња је комплексан феномен, који обухвата разне нивое сарадње између пограничних подручја двеју или више држава, а може се одредити као „више или мање институционализована сарадња ужих територијалних јединица суседних држава које се непосредно граниче (Perkmann, 2003). Иако Европа представља конти-

* a.terzic@gi.sanu.ac.rs, +381642604013

** овај рад је део научно-истраживачког пројекта финансираног од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја, св. бр. III 47007.

нент са највећим процесом регионалне диференцијације, она је у исто време и покретач територијалног развоја и један од најважнијих инструмената за интеграцију, обзиром да је формирање трансграничних региона у највећем броју случајева ретко покренут од стране унутрашњих иницијатива, већ је често вид притиска Европске Уније, која финансијским средствима подстиче њихово формирање и консолидацију (Нађ и др, 2005).

Иако је прекогранична и регионална сарадња један је од основних принципа европских интеграција, повезивање региона поспешује економску интеграцију, повећава стабилност и благотворно делује на изградњу поверења међу суседним земљама. Циљ је да се умање економске и социјалне разлике међу регионима унутар европског тржишта и обезбеди уравнотеженији развој. Јак подстицај унапређењу односа на овом подручју даје Европска унија, која прогрес у евроинтеграционим процесима земаља Западног Балкана условљава прихватањем регионалне сарадње. Не само да је евидентно да одређене државе Југоисточне Европе веома споро улазе у процес регионалног отварања (кроз формирање трансграничних региона), већ, одређени делови њихових политичких структура, на локалном и националном нивоу озбиљно утичу на тај процес, па је и процес интеррегионалне сарадње дуги низ година био отежан (Нађ и др, 2005). Успостављање регионалних односа од стране ЕУ се види као припрема за испуњавање институционалних, економских и политичких критеријума за придруживање Европској унији (Стојић-Карановић, 2007). Као вид одређене стимулације за придруживање Србије Европској унији, Европска унија јој је отворила врата за приступ фондовима за финансирање интеррегионалних и прекограничних подручја (Golubović, Golubović & Cvetković, 2012). Основни циљеви програма прекограничне сарадње, односе се на то да је сваки пар земаља учесника програма одговоран за спровођење сарадње са локалним властима и ЕУ делегатима, како би поспешили социо-економски развој пограничних региона, припремили регионалне актере да се носе са будућим кохезионим фондом на прекограничном нивоу, да повежу популације које живе у маргиналним подручјима националних територија како би створили заједнички преко-гранични развојни процес, и поспешили доброкомшијске односе. Обзиром да је институционални оквир на подручју Балкана процењен као веома слаб, Европска комисија је основала посебну иницијативу за институционалну изградњу тзв. „СВИБ“ (Cross Border Institutional Building). Како је спровођење прекограничних ИПА програма високо стандардизовано и регулисано регулативом 718/2007 Европске комисије за стварање инструмента предприсутне помоћи, потребно је оснивање и заједничког техничког секретаријата и секретаријата за мониторинг, како би се контролисала сарадња између земаља учесника. Подручја која могу да конкуришу за ова средства су такође стриктно дефинисана регулативом при чему „NUTS III региони дуж границе између локалних заједница и земаља корисника фонда, имајући у виду одређена прилагођавања треба да обезбеде кохерентност и континуитет у акцијама сарадње“ (Blondel, Javourez & Stojanova, 2013). Спровођење ових програма је један од главних услова приступа Европској унији, али такође и значајни финансијски допринос региону (Blondel 2013)

Прилив директних страних инвестиција је за економски развој Србије од кључног значаја, а процесом придруживања Србије ЕУ и потписивањем Споразума о стабилизацији и придруживању, потом стицањем статуса кандидата, побољшава се инвестициона клима у Србији. Посебно је значајно то што финансијска средства из ових фондова представљају углавном бесповратну помоћ која је Србији преко потребна (и која готово да не може да се добије са других страна) како би убрзала процес економског развоја. У циљу упрошћавања система спољне помоћи, као и постизања максималних резултата коришћења намењених финансијских средстава, Европска комисија је донела одлуку да све предприсупне фондове (Phare, ISPA, SAPARD i CARDS), замени новим предприсупним инструментом (IPA – Instrument for Pre-accession Assistance). Инструмент предприсупне помоћи – ИПА успостављен је Регулацивом Европског савета бр. 1085/2006 од 17. јула 2006. године (Минић, Кроња, 2007). ИПА програм се састоји од пет компоненти од којих свака представља други сегмент аплицирања пројеката за суфинансирање од стране ЕУ, и то: Јачање капацитета и изградња институција; Прекогранична сарадња; Регионални развој; Развој људских потенцијала; и Рурални развој (IPARD) (Ловринчевић, 2011). Програми прекограничне сарадње представљају оквир за убрзање економске интеграције, јачање капацитета и унапређење културне, социјалне и научне сарадње између локалних и регионалних заједница (Мајсторовић, Станков, Стојанов, 2013).

Еврорегионални вид трансграничне сарадње представља аранжмане у виду кооперације локалних и регионалних структура власти које се налазе уз границу и чији циљ је промовисање заједничког интереса и повећања стандарда за пограничну популацију као и олакшано конкурисање код ЕУ развојних фондова (Piies, 2004, Тошић, Живановић, 2013). Средства се додељују на основу јавног конкурса, иако се ради о бесповратним средствима, постоји захтев да се обезбеди новчано учешће корисника донације у износу од минимум 15-20% од укупне вредности пројекта. Критеријуми за учешће у конкурсима се разликују у зависности од јавног позива, али право на учешће обично имају следеће институције и организације: државне институције, локални и регионални органи власти, владине агенције, јавна предузећа, образовне институције, универзитети, факултети, институти, непрофитне организације, невладине организације, привредне коморе, агенције за развој, удружења грађана, итд (Мајсторовић и др, 2013; Бјељац, Терзић, 2015).

Одређене студије су уочиле да је динамика прекограничних економских размена доминантна, те да указује на јасно преферирање локалних актера за економску сарадњу у односу на еколошку и друштвену сарадњу. Високи проценат апликација је такође индикатор високе потребе економске потпоре у пограничним регионима у време економске кризе. Овај феномен је појачан чињеницом да, у предприсупном контексту, сав новац обезбеђује Европска унија на почетку имплементације пројекта, када је државама чланицама омогућено да добију само део средстава, што је очигледно од кључног значаја. Поред тога, гранична подручја остају политички осетљиви простори, чиме се национални интереси стављају у фокус, и успорава или онемогућава сарадња

на локалном нивоу (Blondel, Javourez & Stojanova, 2013). Такође је уочено да иако се одређени мулти-етнички погранични простори кроз документацију ИПА програма означавају као најперспективнији за остваривање сарадње, често се дешава да ови простори изостају из програма финансирања, било због недовољног искуства у процесу подношења предлога, било из институционалних и стручних капацитета, али и из фаворизације одређених организација које долазе из центара блиских канцеларијама ИПА прекограничних програма (олакшан лични контакт са представницима надлежних институција). На тај начин се подстичу територијални дисбаланси фаворизацијом већих и боље институционализованих локалних заједница и невладиних организација. Институционални и технички оквир аплицирања на пројекте не само да ствара простор за међународну сарадњу, већ и генерише одређене праксе у којима се репродукују територијалне разлике у оквирима пограничних региона

Прекогранична сарадња у функцији туризма– програми и пројекти у којима је учествовала Србија

Дуги низ година на подручју Европске уније велика пажња се посвећује очувању природних и културних ресурса, као и развоју туризма који на овим ресурсима почива. Конкретно, подршка овим иницијативама лако је уочљива кроз велики број разноврсних програма, који на принципима партнерства и кооперације са земљама чланицама (и потенцијалним чланицама) и привредом у целини, имају за циљ да кроз боље образовање и обуку кадрова, веће запошљавање, бржи регионални развој, боље информисање, очување и унапређење природе и културног наслеђа, унапреде квалитет ресурсне базе, подигну квалитет живота становништва и унапреде туристички сектор Европске уније. Бројни пројекти који су до сада реализовани на овом подручју, такође могу директно и индиректно имати позитиван утицај и на развој туризма (Бакић, 2008).

Србија тренутно учествује у девет програма прекограничне сарадње, са Хрватском, Мађарском, Румунијом, Бугарском, Црном Гором и Босном и Херцеговином, као и у транснационалним програмима - програм Југоисточне Европе, Јадранском програму и Дунавском програму. Међународна сарадња у области одрживог коришћења природних и културних ресурса, као и у развоју туризма, на овом подручју је очигледна потреба, јер се ови ресурси могу протезати и преко административних граница, уз присутну чињеницу да се и утицај њиховог коришћења, позитиван и негативан, може осећати са обе стране границе (Стојић-Карановић, 2007). Оквир за пограничну сарадњу између Србије и суседних земља остварен је у првој фази кроз КАРДС програм у периоду 2004-2006 године, који је настављен у периоду 2007-2013. године кроз ИПА програме преко-граничне сарадње, које финансира Европска унија са циљем промовисања добре сарадње међу државама суседима. Кроз КАРДС програм у периоду 2004 – 2006. године обезбеђена су средства за учешће државне заједнице Србија и Црна Гора у активностима у оквирима прекограничних програма

ма суседске сарадње. Укупан буџет за Србију у оквиру овог програма износио је 17,5 милиона евра, а финансирано је 174 пројекта. У оквиру ИПА програма за период 2007-2013 за пројекте прекограничне сарадње за Републику Србију је предвиђено око 70 милиона евра, при чему је Србија имала могућност да учествује у 6 програма прекограничне сарадње са суседним државама и два трансгранична програма (<http://www.emins.org>). На основу увида у структуру и тематику пројеката који су финансирани из европских фондова а у којима је директно учествовала Србија, приметно је значајно учешће пројеката из области културе, заштите природне средине и туристичког развоја, са око 19% од укупног броја финансираних пројеката и око 30% финансијског буџета додељеног за реализацију ових програма (<http://www.evtora.gov.rs>).

Преко ИПА програма, пројекти који се финансирају обично обухватају области које се тичу друштвено-економског развоја, заштите животне средине, развоја туризма, очувања културног наслеђа, унапређења пољопривреде, образовања, научног истраживања, регионалног развоја, као и остваривања међуинституционалне сарадње, итд (Bjeljac i dr, 2015). Најзаступљеније области сарадње градова Србије су економски пројекти, културни програми и манифестације, спорт, туризам, комунални системи и инфраструктура, а ређе су здравство, школство, образовни програми, општинска организација и управа, и претежно су везане за пограничне градове са сличном етничком структуром.

Прекогранична сарадња на простору Баната

Територија Баната заузима подручје тромеђа Мађарске, Румуније и Србије, односно простор дефинисан административним и међународним границама. Српски Банат административно је подељен на округе (Севернобанатски, Средњобанатски и Јужнобанатски), углавном припада АП Војводини, док само мали део општине Панчево припада Београдском региону. Територија Српског Баната обухвата општине: Кикинда, Чока, Нови Кнежевац, Кањижа, Сента, Ада, Зрењанин, Нови Бечеј, Нова Црња, Житиште, Сечањ, Панчево, Вршац, Опово, Ковин, Ковачица, Алибунар, Бела Црква и Пландиште. Географско подручје Румунског Баната, подељено је међу тзв. жупанијама Тамиш, Караш-Северин Арад и Мехединци, док Мађарски део Баната административно припада жупанији Чонград, и обухвата општине Сегедин, Ходмезевашархел.

Финансирање пројеката прекограничне сарадње одвија се кроз међународну иницијативу и међуинституционалне споразуме организација које имају представништва на подручјима дефинисаним ИПА програмом. У конкретном случају Баната као простора прекограничне сарадње, она се одвија на простору административно одређених округа (жупанија) – Арад, Тимиш и Караш-Северин, са Румунске стране, затим Севернобанатског, Средњобанатског, Јужнобанатског округа са Српске стране, и жупаније Чонград са мађарске стране. Ово подручје такође припада Еврорегији Дунав-Караш-Муреш-Тиса, које је изузетно значајно у функцији повезивања, сарадње и спровођења пројеката прекограничне сарадње на подручју Баната. Највећи

број програма на подручју Баната финансиран је кроз програм сарадње Румунија-Србија, односно кроз КАРДС а потом ИПА програм. Велики број пројеката који је добио финансирање кроз ове фондове у овом десетогодишњем периоду имао је за циљ унапређење сарадње, заштиту природне средине и посебно популаризацију и промоцију културног наслеђа овог простора.

У оквиру програма КАРДС Румунија-Србија, 2004 – 2006, реализовано је укупно 53 пројеката, док је на подручју Баната реализовано чак 37 пројеката (око 70%). Кроз први позив за предлоге пројеката, 2004. године, укупно је финансирано 15 пројеката, а на територији Баната чак 10 пројеката са донацијом ЕУ у износу од 1.081.294 еура (општина Вршац – 5 пројеката, Зрењанин – 2, Нови Кнежевац – 1, Сечањ - 1, Чока - 1). Пројекти који су реализовани на територији Баната обухватили су израде студија економског развоја и оснивање непрофитних организација, стварање међународне сарадње у прехрамбеној индустрији, израду пројеката саобраћајница, побољшање природне средине и израда регионалног еколошког плана, организација агро-сајма, организација спортских догађаја, едукационе радионице, јачање капацитета мањинских заједница и слично. Конкретно неки од пројеката су: „Храна из Баната – умрежавање произвођача у Банату“, „Експо-агро Банат“, „ЛЕАП пројекат“, „Развој регионалног еколошког акционог плана“, „Прекогранична спортска и гастрономска искуства“, итд (<http://www.evropa.gov.rs>).

У оквиру програма КАРДС Румунија-Србија, кроз други позив за предлоге пројеката, 2005. године, спроведено је укупно 17 пројеката, од чега на подручју Баната чак 15 пројеката (укупан износ донација 922.217 евра), који су укључили програме туристичког развоја, едукацију деце, организацију спортских догађаја, едукације школске и средњошколске деце о културним и етничким различитостима, итд. Највећи број пројеката био је из области туризма (4), едукације деце (4) и спорта (2). Учесће на општинском нивоу било је следеће: Зрењанин (5), Вршац (2), Панчево (2), Кикинда (1), Нови Бечеј (1), Чока (1), Ада (1), Кањижа – Тотово село (1). Треба посебно поменути пројекте: „Мисионари будућности“, „Деца Баната“, „Банат 22 – промоција 22 туристичке дестинације“, „Унапређење туристичке понуде Новог Бечеја“, „Развој и промоција руралног туризма у пограничним областима“, „Студија одрживог туристичког развоја општине Зрењанин“, „Побољшање сарадње у области културе у регионима Јужни Банат, Тимиш и Караш-Северин“ који су посматрани као изузетно комплексни пројекти посвећени развоју туризма на подручју Баната, али су превасходно усмерени на едукативне и промотивне активности, док су активности у погледу инфраструктурног унапређења дестинација изостале.

У следећем пројектном циклусу кроз КАРДС Румунија-Србија 2006. године финансиран је 21 пројекат, а на подручју Баната 12 пројеката (укупан износ донација 692.155 евра). Међу пројектима нашло се неколико пројеката из области руралног туризма, етно радионица, спортских догађаја и слично. Највећи број пројеката реализовала је општина Зрењанин (6), Вршац (2), Панчево (1), Бела Црква (1), Сечањ (1), Ада (1). Међу финансираним пројектима су: „Развој руралног туризма у Белој Цркви“, „Пут у Европу за све“,

„Сарадња у развоју женског предузетништва“, „Академски камп – Одрживи развој региона Баната“, „Еко-статус реке Тамиш“, „Експо-агро Банат – нација органске хране“, „Пријатељи по природи“, „Етно радионица повезује жене из Србије и Румуније“, „Банатске везе – везе са коренима у музици“, итд (<http://www.evgora.gov.rs>).

КАРДС програм је заменио ИПА програм Румунија - Србија, при чему је од 2007 – 2013. године, кроз два позива за предлоге пројеката, 2009 - 2011, и 2011 – 2013. пријављен је огроман број предлога, а реализовано укупно 100 пројеката прекограничне сарадње. На територији Баната спроведено је укупно 66 пројеката у које Европска Унија уложила око 33,8 милиона евра. Међу спроведним пројектима са посебним акцентом на развој туристичке понуде Баната посебно су истакнути следећи пројекти: оснивање регионалног културног центра наслеђа Баната - „Конкордија“; „Повећање туристичких капацитета у банатском региону“, „Унапређење прекограничне сарадње и заједничке туристичке понуде општина Вршац и Дета“, „Укуси и мириси Делиблатске пешчаре“, „Капитализација прекограничног туристичког потенцијала укључујући бициклистичке стазе дуж реке Бегеј (TZBL Timisoara-Zrenjanin Bicycle lane, 2.091.360 евра), „Произведено у Банату“, „Културно наслеђе у свакодневном животу у граничним областима“, „Караш и долина Нере - канали комуникације, путеви цивилизације“, „Жива баштина - неограничен ресурс за развој туризма“, заједнички развој студије о потенцијалној капитализацији туризма у румунско-српском Бегеј каналу и промовисање прекограничних основних улагања, обнова прекограничног туризма путем иновативних услуга за добробит локалних заједница кроз пројекат „VanaTour“, пројекат прекограничног туризма између Беле Цркве и Гилада „NEWCROSS“, итд. (<http://www.evropa.gov.rs>).

Кроз ИПА програм Мађарска - Србија, 2007-2013 спроведено је укупно 204 пројекта, у које је инвестирано укупно 50,11 милиона евра (Hungary-Serbia IPA Cross-border Cooperation Programme, Programming Document for the Programming Period 2007-2013. p. 80.). Међу пројектима из области туризма и културе на подручју Баната спроведено је пет пројеката са буџетом од нешто више од 1 милион евра, и то кроз пројекте: MUTHER-CSNB - Заједничко наслеђе граничних регија Чонград и Северни Банат (269.190 €), SUTODEVAMOXTI - Развој одрживог туризма дуж тока реке Тисе (95.378 €, општина Кањижа), Тиса, пријатељи на копну - Прекогранична тематска тура по реци Тиси (199.800 €), Ујсентиван - Нови Кнежевац, сарадња људи и културе (100.000 €), Откривање нашег заборављеног културног и природног наслеђа у мађарско-српској пограничној регији (Нови Бечеј, 272.560€), Чанадпалота и Падеј за заједнички културни развој (66.900 €) (<http://www.evropa.gov.rs>).

Нови пројектни циклус ИНТЕРРЕГ-ИПА Румунија-Србија 2014-2020. године (Interreg-IPA CBC Romania-Serbia) превидео је реализацију нових пројеката из области културе и туризма, као што су: „VISITBANAT“ - интегрисана маркетинг иницијатива за промовисање региона Баната, који се реализује у периоду 2017-2019. године под вођством непрофитне организације „Рубин фондација“ из Темишвара. Буџет пројекта износи 170.000 €; „Локално наслеђе

за активни туризам у Банату“ са циљем идентификације културног наслеђа у циљу развоја иновативних туристичких пројеката у организацији универзитета Вест из Темишвара (буџет: 345.815 €); „Поновно откривање културних традиција Валкани – Чока пограничног простора као дела историјског Баната“ још један је културно орјентисани туристички пројекат покренут од стране општине Валкани из Румуније у сарадњи са општином Чока је (буџет: 351.718 €). Културни пројекат „Религиозна музика – стварање прекограничних туристичких рута“ са буџетом од 796.409 евра; пројекат „Есо Тамиш (Тимиш) – нови туристички производ“ (буџет: 973.818 €) под вођством Волонтерског центра и покрета за очивање природе из Панчева, као и пројекат „Tour de Banat“ под вођством општине Нова Црња и буџетом од 535.933 евра само су неки од бројних пројеката спроведених на овом простору са циљем промоције културног туризма (<http://www.romania-serbia.net>).

Нови пројектни циклус ИНТЕРПЕГ Мађарска - Србија 2014-2020 на подручју Баната је обухватио два пројекта из области културе и туризма и то: „Rehab NatCult Heritage“ пројекат рехабилитације заједничког природног и културног наслеђа зарад будућег развоја региона (557.602 €) у коме учествује општина Нови Бечеј, и пројекат „LIVES – Живи архиви“ под вођством Историјског архива у Сенти и буџетом до 205.057 евра (<http://www.evropa.gov.rs>).

Највећи број активности спроведених у оквирима наведених пројеката садржао је: студије туристичког развоја општина или тематских рута и туристичких производа на дефинисаном подручју, умрежавање заинтересованих страна кроз организацију скупова и радионица, организацију конференција, едукација, изложби, фестивала, продукцију промотивних материјала, брошура и филмова, медијско појављивање, док су инфраструктурни пројекти изузетно ретки. Мерљивост реалних ефеката оваквих активности је изузетно тешка, те су могућности злоупотребе и неоправданости финансијских издатака честе. Конкретно, само је пројекат под називом „Унапређење туристичке понуде Новог Бечеја“, који је спровела општина Нови Бечеј, у функцији обогаћивања туристичке понуде града и очувања културне баштине, укључио конкретну рестаурацију и конзервацију шест објеката грађевинског наслеђа, уз оспособљавање три рестаурирана објекта за туристичке сврхе. Пројекат је редак пример пројеката из области туризма који су финансирани кроз ИПА пројекте, а у којима је вршена физичка обнова и опремање објеката. Имајући у виду да је визуелна привлачност амбијента дестинације изузетно значајна у смислу постизања веће туристичке атрактивности, овај пројекат је значајан позитиван пример приступа општем проблему са којим се сусрећу многи културно-историјски споменици и архитектонски објекти у Србији.

У циљу побољшања конкурентности региона Баната, у области подизања институционалних капацитета кроз пројекат VanaTour (2012-2014) формиран је регионални туристички центар у Ковачици, а пројекат је обухватио: развој студије изводљивости и техничке документације, едукација и обуке за циљне групе; организација семинара, радионица и студијских путовања, организација конференције, учешће на сајму туризма, маркетинг активности, креирање вебсајта и публикације са презентацијом пројекта, итд. Пројекат Банат 22

(2005-2006) у фокусу је имао промотивне активности Баната, односно 52 општине на територији Румунског и Српског Баната, а укључио је и припрему Стратегије туризма Баната, формирање два туристичка инфо-центра у Темишвару и Панчеву, и четири туристичка инфо-пукта у Кањижи, Зрењанину, Решици и Турн-Северину.

Туристички развој баната

Очекивани ефекти улагања и спровођења оваквих пројеката мерљиви су у смислу контроле квалитета туристичке понуде на дестинацијама. Спроведене акције и велика финансијска улагања у процес едукације локалног становништва, заштите и унапређења културне понуде на дестинацијама, као и знатног повећања промотивних и маркетиншких активности у области туризма, требало би да доведу до значајног повећања туристичке потражње као и квалитета живота локалног становништва на наведеним подручјима, међутим, то најчешће није случај.

Стратегија развоја туризма Баната (2008) резултат је пројекта финансираног кроз програм прекограничне сарадње (Банат 22). Указано је да су на простору Баната су евидентни бројни економски и демографски проблеми (старење становништва, низак БДП, ниске стопе инвестиција), као и релативно лоша путна и туристичка инфраструктура, мали број и низак квалитет смештајних капацитета, као и општа слаба улога и значај услужног сектора. Стратегија је указала да упркос повољном туристичко-географском положају Баната, евидентна је изразито неравномерна дистрибуција туристичких токова, како на регионалном и националном нивоу, тако и у оквирима Баната уз изразиту концентрацију туриста на одређеним тачкама, односно дестинацијама (Штетих, 2008). Притом се истиче потреба за преусмеравањем туристичких токова на периферне делове, потребу афирмације сеоског туризма, значајније инвестиције у инфраструктуру, као и интензивирање промотивних акција. Највеће идентификоване потешкоће које резултирају слабом туристичком атрактивношћу Баната, односе се на непостојање стратегија локалног развоја, као и стратегија развоја туризма на регионалном и локалном нивоу, као и проблеми реализације већ дефинисаних стратешких циљева, уз евидентно уплитање политике у струку, те се као основна мера за побољшање ситуације наводи сарадња власти, инвестиционих фондова и стручних лица (Штетих, 2008).

Уколико се имају у виду дефинисани стратешки циљеви, као и пројектне активности и улагања у туристички сектор, које су у посматраном периоду интензивно вршене (углавном кроз ИПА пројекте), као и стопе туристичког раста у посматраном периоду када су вршене знатне инвестиције у овом сектору, може се закључити да су конкретни резултати спроведених иницијатива у великој мери изостали, те да још увек нису произвели жељене и предвиђене ефекте усмерене на повећање туристичке потражње.

Са аспекта туристичког промета на простору српског Баната, у периоду од 2006-2016. године, када би ефекти улагања у туристички сектор требали бити видљиви, евидентан је стабилан раст у туристичкој посећености туристичких дестинација овог региона, осим када је у питању Средњебанатски округ који бележи константан пад посећености. Важно је нагласити да је евидентно да је током 2016. године на територији Баната боравило 26,5% туриста који су посетили Војводину, односно око 3,5% туриста који су посетили Србију. Треба истаћи и то да је десетогодишња стопа туристичког раста у Србији износила 37,2%, док се туристички развој Војводине на основу десетогодишње стопе раста од 67,1% одвијао убрзаним темпом, стопа раста у туристичкој посећености Баната у посматраном периоду износи скромних 6%, при чему је највећи раст евидентан у јужнобанатском округу (26%), док је значајан пад у посећености туриста евидентан у средњебанатском округу (-16%).

Табела 1. Туристичка посећеност Баната, раст туристичке тражње

	Туристи (2006)	Ноћења туриста (2006)	Туристи (2016)	Ноћења туриста (2016)	Промена 2006/2016
Република Србија	2006488	6592622	2753591	7533739	37,2%
АП Војводина	267198	723370	446492	1123923	67,1%
Регион Баната	70950	296090	75371	270200	6%
Севернобанатски округ	23271	154966	26166	107871	12%
Средњебанатски округ	25743	91311	21572	75085	-16%
Јужнобанатски округ	21936	49813	27633	87244	26%

Извор: Републички завод за статистику, 2006-2016.

Већина пројеката који се реализују у периоду 2017-2018. године сведоче о томе да се значајна улагања у туризам и културу на простору Баната настављају, бар када су у питању европски фондови. Обзиром да је евидентно понављање тематике којом се ови пројекти баве, те да су у реализацију истих присутне различите институције, махом новоосноване невладине организације, јасно је да се реализација истих не спроводи довољно координирано и у складу са општим интересима општина и заједница у чијим се оквирима спровode наведени пројекти. Да међуинституционална сарадња на локалним и регионалним нивоима изостаје, као и умрежавање интересних страна када су у питању овакви пројекти, сведочи и чињеница да је на сваком појединачном пројекту ангажован релативно мали број интересних страна. Поред тога, веома често се ради о затвореним групама које спровode пројекте из личног интереса и готово искључиво ради значајне финансијске а не опште-друштвене добити. Поред тога, увек постоји оправдана сумња у финансијску оправданост спроведених активности, квалитет резултата и општу одрживост оваквих пројеката, који иако врло амбициозно осмишљени још увек не дају праве резултате у сфери реалног доприноса за локалне заједнице, бар када је у питању територија Српског Баната.

Закључак

На основу анализе спроведених пројеката на простору Баната, може се рећи да је туристички и културни сектор на овом подручју у експанзији, те да је највећи број улагања у пројекте финансиране из ЕУ фондова искоришћено управо у сврху развоја туристичких и културних ресурса овог подручја. Ипак, ефекти улагања и конкретни резултати пројеката спроведених у десетогодишњем периоду финансирања из ЕУ, видљив је у скромној мери, што је обично случај када се не ради о капиталним инвестицијама. Највећи део финансијских средстава утрошен је на израду студија туристичког развоја, едукативне радионице, организацију конференција и израду публикација мањег обима и промотивног садржаја, као релативно скромне промотивне активности. Ситуација у погледу стања природних и културних ресурса на подручју Баната у основи није битно промењена. Само неколицина пројеката из сфере заштите културних ресурса обухватила је рестаурацију фасада и адаптацију простора заштићене културне баштине, као и оснивање регионалних и локалних културних центара (нпр. Конкордија са трајном етно-поставком). Врло је редак случај да пројекти финансирани на овај начин достигну одређени степен самоодрживости, као и да наставе активности реализацији пројектних циљева и након финализације пројектног циклуса. Поставља се питање да ли се овакви пројекти на простору Југоисточне Европе виде као начин добијања неповратних економских средстава, привремена финансијска ињекција за привредни сектор, као и обезбеђивање стабилног економског прилива појединцима и невладиним организацијама које функционишу у блиској вези са актуелним политичким властима, или се они заиста виде као могућност за реализацију дугорочних циљева у функцији добробити локалне заједнице за чије се потребе осмишљавају и спроводе?

Услед свега наведеног, веома је тешко са сигурношћу утврдити колики је заиста број сврсисходно реализованих пројеката и који су то пројекти који заиста дају значајан допринос развоју локалне заједнице, региона или имају шири национални значај. Обзиром да Србија као земља нема начина да финансира развојне пројекте у сфери туристичког и културног развоја, бар не у мери у којој то ЕУ може и остварује кроз ИПА програме, националне институције дужне су да спроведе контролу у домену искоришћавања финансијских инвестиција из ЕУ како би такве донације биле искоришћене сврсисходно и са трајним ефектима у циљу опште добробити локалних заједница.

Како би се досегле све могућности доступне кроз финансијску помоћ из светских и посебно европских фондова, потребно је укључити већи број постојећих националних организација и јавних институција у спровођење и контролу пројектних активности. Структура пројектног тима је такође веома важан показатељ успешности пројекта. Те је неопходно омогућити и обезбедити ангажовање стручњака (а не појединаца) из различитих области на изради студија и развојних програма од националног интереса, притом имати у виду да се интердисциплинарни и мултидисциплинарни приступ овим активностима пре-

поручује, а у циљу да се обезбеди квалитет истих, те превазиђу могуће административне препреке и ревизије. Притом, мора се обезбедити и то да активности предвиђене пројектима садрже и квантитативно и квалитативно мерљиве параметре. Контрола и континуирана ревизија спроведених активности у оквиру пројеката једини је начин обезбеђења успешности, квалитета и одрживости ефеката, као и остварења основних циљева пројеката.

Литература:

1. Bakić, S. (2008) Arhitektonsko i urbanističko nasleđe Zrenjanina. Građa za proučavanje spomenika kulture Vojvodine, Br. 22/23, str. 7-78.
2. Bjeljac, Ž., Terzić, A., Čurčić, N., Jovanović, R. (2015) Turistički regioni u pograničnim prostorima Srbije kao model prekoračenja saradnje. Srbija, region i Evropska unija. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu, str. 276-288.
3. Blondel, C. (2013). La coopération transfrontalière, un levier potentiel des réconciliations interethniques en ex-Yougoslavie? Une approche critique. *Cybergeo: European Journal of Geography*, document 641, Retrieved from <http://cybergeo.revues.org/25881>; DOI : 10.4000/cybergeo.25881
4. Blondel, C., Javourez, G., & Stojanova, M. (2013) The European cross-border cooperation in the Balkan countries: Marking space and the multi-scalar production of locality. In Bardhosi, N., Rapper, G. & Sintes, P. (Eds.) *Social Practices and Local Configurations in the Balkans* (pp. 97-120). Tirane: UET Press.
5. Golubović, S., Golubović, N. i Cvetković, P. (2012). Prekogranična saradnja u zemljama zapadnog Balkana - Mogućnosti i ograničenja. *Teme*, 36(4), str. 1613-1629.
6. Lovrinčević, V. (2011) Prekogranična saradnja kao primer uspešnog projektnog menadžmenta. *Ekonomski anali*, vol. 47, br. 25, str. 169 – 176.
7. Majstorović, V., Stankov, U. i Stojanov, S. (2013) Pogranične regije kao turističke destinacije. *Škola biznisa*, br. 2/2013, str. 15-29.
8. Minić, J., Kronja, J. (2007) Regionalna saradnja za razvoj i evropsku integraciju. Beograd: Evropski pokret u Srbiji.
9. Nadj, I., Todorović, M. i Tošić, B. (2005). Geografske odlike transgraničnog evroregiona „Dunav-Kereš-Mureš- Tisa“. *Glasnik Srpskog geografskog društva*, 85 (2), 97-110.
10. Perkmann, M. (2003). Cross-Border Regions in Europe: Significance and Drivers of Regional Cross-Border Co-Operation. *European Urban and Regional Studies*, 10(2), 153-171.
11. Stojić-Karanović, E. (2007). Regionalna i prekogranična saradnja za održivi razvoj Srbije. *Međunarodni problemi*, vol. 59 (2/3), str. 340-375.
12. Tošić, B. i Živanović, Z. (2013). Mogućnosti i ograničenja teritorijalne saradnje između srpskih i evropskih gradova. *Glasnik Srpskog geografskog društva*, Sveska 93, br. 3, str. 11-34.
13. Štetić, S. (2008) Strategija razvoja turizma Banata. Beograd. Dostupno na: <https://dokumen.tips/documents/strategija-razvoja-turizma-banata.html>
14. <http://www.emins.org/sr/publikacije/knjige/11-prekograncna-saradnja.pdf>
15. <http://www.evropa.gov.rs/Cbc/PublicSite/Projects.aspx>
16. http://www.romania-serbia.net/?page_id=218&lang=sr_RS

Abstract: Numerous local initiatives for joint cooperation in the area of improvement of natural environment and resources, heritage protection and the promotion tourism development of Banat are evident. Since Banat is a geographic and historical region that belongs to the three countries, Romania, Serbia and Hungary, for centuries it represented a space for collisions and cooperation between different peoples and cultures. This type of cooperation is nowadays enabled primarily through the emergence of EU financial aid programs, through the development of cross-border regions, and specifically through the so-called IPA Cross-Border Cooperation Program. This program contributed to the emergence of a large number of projects aimed at improving primarily social and economic development. In particular, we will focus on presenting projects of promoting natural and cultural resources in the Banat area and along with them in direct connection the tourism development potentials of this area.

EFFECTS OF CROSS-BORDER COOPERATION WITHIN SERBIAN BANAT ON TOURISM DEVELOPMENT OF THE REGION

Summary: The international cooperation in terms of initiating the process of regional development of tourism within Western Balkans is evident in the themes, structure and predicted goals of IPA CBC projects supported and financed by European Union. It is rather interesting that in some countries, like Serbia, the share of such projects are rather high, with about 19% of total number of accepted projects and about 30% of total budget. The most common areas of international cooperation of Serbian towns and regions were in previous period dedicated to economic and strategic priorities, institutional building, cultural projects, sports, tourism, education, and far less those related to communal systems and infrastructure, municipal management and organization, health, formal education, community empowerment, etc.

Considering Banat region, as the area of cross-border cooperation between Serbia, Romania and Hungary, it is administratively focused on Romanian counties of Arad, Timis and Karas-Severin, Serbian regions Severnobanatski, Srednjobanatski and Juznobanatski okrug, and Hungarian county of Czongrad megye. The greatest number of tourism development projects in the area was financed through KARDS and later continued through IPA CBC programmes. Based on the analysis of implemented projects in the Banat area, it can be said that the tourism and cultural sector in this area is in expansion, and that the largest number of investments from EU funds is used precisely for the purpose of developing tourist and cultural resources of this area. However, the effects of such investments and the concrete results of projects carried out during the tenyear funding period are visible to a modest extent. The bulk of the financial resources were spent on the development of tourism development studies, educational workshops, the organization of conferences and the production of small volume publications and promotional content, as well as modest promotional activities. On the other hand, the situation regarding the state of natural and cultural resources, as well as transport and communal infrastructure and the overall quality of living of local communities, in the Banat area has not been substantially changed. The several billion worth investments spent for tourism related projects have shown the European interest and dedication to support its development in the region, which have so far proved to be a continuing process. However, in the case of Serbian Banat, the expected effects are still missing, which is evident in the general fall in the number of tourist flows towards Banat region. Control and continuous audit of the implemented activities within the projects is the

Александра Терзић, Стефан Денда, Ефекти прекограничне сарадње на простору ...

only way to ensure the success, quality and sustainability of the effects, as well as the achievement of the basic objectives of the projects.

Key words: projects, cross-border cooperation, tourism, regional development